

राज्यातील अल्पसंख्याक समुदायातील
विद्यार्थ्यांकरिता परदेशात पदव्युत्तर
पदवी व पी.एच.डी. अभ्यासक्रमासाठी
शिष्यवृत्ती योजना.
सुधारीत निकष.

महाराष्ट्र शासन
अल्पसंख्याक विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: अविवि २०१९ / प्र.क्र.२११ / का-६
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२
दिनांक: २१ ऑगस्ट, २०२४

वाचा :- १. शासन निर्णय क्रमांक: अविवि २०१९ / प्र.क्र.२११ / का-६, दिनांक २३.११.२०२३.
२. शासन निर्णय क्रमांक: अविवि २०२३/ प्र.क्र.१०० / का-६, दिनांक १४.०५.२०२४.
३. शासन पुरकपत्र क्रमांक: अविवि २०१९ / प्र.क्र.२११ / का-६, दिनांक २०.०६.२०२४.
४. शासन निर्णय क्रमांक: सान्यावि-२०२४/प्र.क्र.७७/बांधकामे, दिनांक २५.०७.२०२४.

प्रस्तावना -

अल्पसंख्याक विकास विभागामार्फत राज्यातील अल्पसंख्याक समुदायातील विद्यार्थ्यांकरिता परदेशात पदव्युत्तर पदवी व पी.एच.डी. अभ्यासक्रमासाठी शिष्यवृत्ती योजना राबविण्याकरिता संदर्भाधीन क्र.१ व २ च्या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात आली आहे. परदेश शिष्यवृत्ती योजना ही विविध विभागांमार्फत स्वतंत्रपणे राबविण्यात येत आहे. या सर्व विभागांच्या परदेश शिष्यवृत्ती योजनेत एकवाक्यता येण्याच्या उद्देशाने सदर योजनेच्या निकषांमध्ये सुधारणा करण्याची बाब सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाच्या विचाराधीन होती. त्यास अनुसरून संदर्भ क्र.४ नुसार सर्वांकष धोरण निश्चित करण्यात आले आहे. त्यासअनुसरून अल्पसंख्याक विकास विभागाच्या परदेशी शिष्यवृत्ती धोरणात सुधारीत निकष समाविष्ट करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय -

अल्पसंख्याक विकास विभागामार्फत राज्यातील अल्पसंख्याक समुदायातील विद्यार्थ्यांकरिता परदेशात पदव्युत्तर पदवी व पी.एच.डी. अभ्यासक्रमासाठी शिष्यवृत्ती योजना राबविण्यात येत आहे. परदेश शिष्यवृत्ती योजना सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, आदिवासी विकास विभाग, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, अल्पसंख्यांक विकास विभाग, नियोजन विभाग, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग या विभागांमार्फत स्वतंत्रपणे राबविण्यात येत आहे. या सर्व विभागांच्या परदेश शिष्यवृत्ती योजनेत एकवाक्यता येण्याच्या उद्देशाने अल्पसंख्याक विकास विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनेच्या निकषांमध्ये खालीलप्रमाणे सुधारणा करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

i) एकाच कुटूंबातील कमाल पात्रता धारक :-

अ) परदेश शिष्यवृत्ती योजनेचा लाभ एका विद्यार्थ्यास फक्त एकदाच घेता येईल. मात्र, या योजनेअंतर्गत पदव्युत्तर पदवीचा अभ्यास सुरु असतांना त्या विद्यार्थ्यास डॉक्टरेट पदवी (पीएच.डी) साठी शासन निर्णयात अंतर्भूत विषयांत दर्जावाढ करण्याची संधी मिळाल्यास सदर विद्यार्थी याच योजनेअंतर्गत पुढील अभ्यासक्रमासाठी लाभ घेण्यास पात्र असेल. त्यासाठी विद्यार्थ्यांने निवड समिती/शासनास रितसर अर्ज करून मान्यता घेणे बंधनकारक राहिल. अशा प्रकरणात संबंधित शैक्षणिक संस्थेची जागतिक क्रमवारी (QS World Ranking) त्यावेळी

लागूअसलेल्या शासन निर्णयाच्या मर्यादेत असणे आवश्यक आहे. मात्र अशा प्रकरणात विद्यार्थ्यांस मिळणारा एकूण लाभाचा कालावधी त्यावेळी लागू असलेल्या शासन निर्णयाच्या मर्यादेतच दिला जाईल. उदा. विद्यार्थ्यांने दोन वर्षांचा पदव्युत्तर अभ्यासक्रम करतांना डॉक्टरेट (पीएच.डी) करण्यासाठी परदेशी शैक्षणिक संस्थेत दर्जावाढ प्राप्त केली तर त्या विद्यार्थ्यांला शासनाने विहित प्रक्रियेद्वारे मान्यता दिल्यास त्यानंतरच्या पुढील दोन वर्षांसाठी शासन निर्णयातील नमूद सर्व लाभ घेता येतील. या कालावधी नंतर होणारा पुढील संपूर्ण खर्च मात्र विद्यार्थ्यांला करावा लागेल.

(आ) एकाच कुटूंबातील जास्तीत जास्त दोन मुलांना परदेश शिष्यवृत्तीचा लाभ देता येईल त्यापेक्षा जास्त मुलांना परदेश शिष्यवृत्ती लागू राहणार नाही. यासाठी पालकांनी आणि विद्यार्थ्यांनी तसे प्रतिज्ञापत्र करून देणे बंधनकारक असेल.

(इ) एका वर्षाच्या प्रवेश प्रक्रियेत एका कुटूंबातील दोन पाल्यांचा समावेश असल्यास प्रवेश प्रक्रियेच्या अंतिम फेरीत जागा रिक्त राहिल्यास एका कुटूंबातील दुसऱ्या पाल्यास लाभ देण्यात येईल.

ii) निवड प्रक्रियेची निकड लक्षात घेता विद्यार्थी पुर्ण क्षमतेने उपलब्ध न झाल्यास संबंधित विभागास वर्षातून एक पेक्षा अधिक वेळा निवड प्रक्रिया राबविण्याची मुभा राहिल. मात्र त्यात विद्यार्थ्यांचे मेरीट डावलले जाणार नाही याची दक्षता घेण्यात यावी.

iii) अल्पसंख्यांक विभागाच्या परदेश शिष्यवृत्तीची विद्यार्थी संख्या २७ वरून ७५ एवढी करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. विद्यार्थ्यांचे प्रमाण लोकसंख्येनुसार व अभ्यासक्रम निहाय पुढीलप्रमाणे वाढविण्यात येत आहे.

***अल्पसंख्यांक विद्यार्थ्यांचे प्रमाण:-**

अल्पसंख्यांक समुदायातील विद्यार्थ्यांना परदेशी शिक्षणाकरीता शिष्यवृत्ती प्रदान

करण्याकरीता त्यांच्या लोकसंख्येच्या प्रमाणात विद्यार्थीसंख्येचे वाटप खालीलप्रमाणे आहे.

(सन २०११ च्या जनगणनेनुसार)

अ.क्र.	अल्पसंख्यांक समुदायाचे नाव	लोकसंख्या	अल्पसंख्यांक समुदायातील एकूण लोकसंख्येच्या प्रमाणात टक्केवारी	शिष्यवृत्ती देय संख्या (७५ पैकी)
१	मुस्लीम	१२९,७१,१५२	५८.१५	४२
२	बौद्ध	६५,३१,२००	२९.२७	२१
३	ख्रिश्चन	१०,८०,०७३	४.८४	४
४	जैन	१४,००,३४९	६.२७	४
५	पारशी	५७,०००	०.२५	१
६	ज्यू	२,४६६	०.०२	१
७	शीख	२,२३,२४७	१.००	२
	एकूण	२,२२,६५,४८७		७५

मात्र एखाद्या समुदायाचे पात्र विद्यार्थी कमी झाल्यास आंतरबदलाने अन्य समुदायाच्या विद्यार्थ्यांना त्या रिक्त जागांचा लाभ देय राहिल.

***योजनेखाली समाविष्ट असलेले अभ्यासक्रम:-**

सदर शिष्यवृत्तीसाठी खालील अभ्यासक्रम निश्चित करण्यात येत आहेत:-

(एकूण शिष्यवृत्ती संख्या ७५)

अ.क्र.	विषय	पदव्युत्तर	डॉक्टरेट	एकूण
१	विज्ञान, तंत्रज्ञान, अभियांत्रिकी व गणित	२२	६	२८
२	औषधी व जैवशास्त्र	११	६	१७
३	लिबरल आर्ट व ह्युमॅनिटीज	११	६	१७
४	शेतकी	०६	१	७
५	कायदा व वाणिज्य	०५	१	६
	एकूण	५५	२०	७५

निवड वर्षामध्ये पदव्युत्तर पदवी / डॉक्टरेट (पी.एच.डी.) अभ्यासक्रमांसाठी जर एखाद्या शाखेमध्ये उमेदवार उपलब्ध झाले नाहीत, तर दुसऱ्या शाखेतील पदव्युत्तर पदवी / डॉक्टरेट (पी.एच.डी.) अभ्यासक्रमांसाठी विद्यार्थ्यांच्या संख्येमध्ये आंतरपरिवर्तनाने बदल करण्याचे अधिकार शासनास असतील. उपरोक्त आंतरपरिवर्तन हे उभे अथवा आडवे (Horizontal or Vertical) असे कोणत्याही स्वरूपात राहिल.

iv) विद्यार्थ्यांस परदेशात राहण्याच्या कालावधीसाठी विद्यापीठाने ठरवून दिल्यानुसार वैयक्तिक आरोग्य विमा काढणे अनिवार्य राहिल. यासाठीचा संबंधित विद्यापीठाचा निकषानुसार किमान खर्च अल्पसंख्याक विकास विभाग यांचेकडून अनुज्ञेय राहिल.

v) परदेश शिष्यवृत्ती बाबत विद्यार्थी निवड प्रक्रिया वेळेच्या शिस्तीत होणे तसेच त्या अनुषंगाने पुढील प्रक्रिया शीघ्रतेने होणे गरजेचे असल्याने त्याबाबत सर्व निर्णय या विभागाच्या प्रधान सचिव स्तरावर घेण्यात येतील.

vi) विद्यार्थ्यांची अर्हता, उत्पन्न मर्यादा, निवडीचे निकष, निवड पद्धती, तसेच विद्यार्थ्यांस मिळणारे आर्थिक लाभ तसेच शिष्यवृत्तीच्या लाभार्थ्यांची संख्या याबाबत बदल करावयाचे असल्यास सामाजिक न्याय विभागाच्या दि. ३० ऑक्टोबर २०२३ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार अ.मु.स. (वित्त) यांच्या अध्यक्षतेखाली गठीत केलेल्या कायमस्वरूपी समितीने निर्णय घ्यावा.

२. याबाबत होणारा खर्च “ मागणी क्र. झेडई-१, २२३५, सामाजिक सुरक्षा व कल्याण, ०२, समाज कल्याण, २००, इतर कार्यक्रम, ००,(००)(२१) अल्पसंख्याक विद्यार्थ्यांकरीता परदेशात पदव्युत्तर पदवी व पी.एच.डी. साठी शिष्यवृत्ती योजना (कार्यक्रम). (२२३५ डी ६१३), ३१, सहायक अनुदाने (वेतनेत्तर), ३४, शिष्यवृत्त्या / विद्यावेतने ” यां लेखाशिर्षाखाली खर्ची टाकण्यात यावा.

३. सदरचा खर्च करण्यासाठी आयुक्त, अल्पसंख्याक आयुक्तालय यांना “नियंत्रण अधिकारी” व सहाय्यक आयुक्त, अल्पसंख्याक आयुक्तालय यांना “आहरण व संवितरण अधिकारी” म्हणून घोषित करण्यात येत आहे.

४. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात आले असून त्याचा सांकेताक क्रमांक २०२४०८२२१४५४४१३४१४ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकीत करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(मो. बा. ताशिलदार)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा. राज्यपालांचे सचिव
२. मा. मुख्यमंत्र्यांचे अप्पर मुख्य सचिव
३. मा. उपमुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव
४. मा. मंत्री / मा. राज्यमंत्री अल्पसंख्याक विकास यांचे खाजगी सचिव
५. मा. संसद सदस्य, महाराष्ट्र राज्य
६. मा. विरोधी पक्षनेता, विधानसभा / विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई.
७. सर्व मा. मंत्री / मा. राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव.
८. मा. विधानसभा / विधानपरिषद सदस्य, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई.
९. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन
१०. सर्व विभागीय आयुक्त
११. अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, सर्व मंत्रालयीन विभाग
१२. नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१३. अपर मुख्य सचिव, अल्पसंख्याक विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१४. प्रधान सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१५. सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१६. महालेखापाल १/२ (लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई / नागपूर.
१७. महालेखापाल १/२ (लेखापरीक्षा), मुंबई / नागपूर,
१८. सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी
१९. भारतीय जनता पार्टी, महाराष्ट्र प्रदेश, सी. डी. बॅरके नं. १, योगक्षेम समोर, वसंतराव भागवत चौक, नरिमन पॉईंट, मुंबई ४०००२०.
२०. इंडियन नॅशनल काँग्रेस, महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस (आय) समिती, टिळक भवन, काकासाहेब गाडगीळ मार्ग, दादर, मुंबई-४०००२५.
२१. नॅशनलीस्ट काँग्रेस पार्टी, ठाकरशी हाऊरा, जे. एन. हेरेडीया गार्ग, बेलार्ड इस्टेट, मुंबई-४०००३८.
२२. शिवसेना, शिवसेना भवन, गडकरी चौक, दादर, मुंबई-४०००२८.
२३. बहुजन समाज पार्टी, प्रदेश सचिव, महाराष्ट्र राज्य, बी. एस. जी. भवन, प्लॉट नं. ८३-अ, कलेक्टरकॉलनी, चेंबेर, मुंबई ४०००१४.

२४. भारतीय कम्युनिस्ट पार्टी, महाराष्ट्र कमिटी, ३१४, राजभवन, एस. व्ही. पटेल रोड, मुंबई-४००००४,
२५. भारतीय कम्युनिस्ट (माक्सवादी) पार्टी, महाराष्ट्र कमिटी, जनशक्ती हॉल, ग्लोब मिल पॅलेस, वरळी, मुंबई-४०००१३.
२६. महाराष्ट्र नवनिर्माण सेना, राज गड मातोश्री टॉवर, शिवाजी पार्क, दादर मुंबई-२८
२७. संचालक, लेखा व कोषागारे, मुंबई. २९. अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई,
२८. निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई, ३१. सर्व जिल्हा कोषागार, अधिकारी
२९. संचालक, (उच्च शिक्षण, उच्च शिक्षण संचालनालय, पुणे
३०. संचालक, तंत्र शिक्षण संचालनालय, मुंबई
३१. संचालक, वैद्यकीय शिक्षण आणि संशोधन संचालनालय, मुंबई
३२. सर्व विभागीय उपसंचालक (प्राथमिक)
३३. सचिव, महाराष्ट्र राज्य, अल्पसंख्याक आयोग
३४. व्यवस्थापकीय संचालक, महिला आर्थिक विकास महामंडळ, मुंबई
३५. व्यवस्थापकीय संचालक, मौलाना आझाद अल्पसंख्यांक आर्थिक विकास महामंडळ, मुंबई
३६. सह सचिव / उप सचिव/ अवर सचिव/ कक्ष अधिकारी, अल्पसंख्यांक विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३७. अवर सचिव (अर्थसंकल्प शाखा), अल्पसंख्याक विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
३८. निवडनस्ती.